

Nr 228.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark; given Stockholms slott den 14 mars 1930.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

J. B. Johansson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 14 mars 1930.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, BESKOW, LUNDBIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON, DAHL.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars-, kommunikations-, ecklesiastik- och handelsdepartementen anför chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Johansson:

Enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation, vilken trätt i kraft den 1 januari 1918, samt den därförut gällande förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov ävensom vissa andra författningar äger Kungl. Maj:t i de fall, som i respektive författningar angivas, beträffande fastighet, som tillhör annan än kronan, förordna,

Bihang till riksdagens protokoll 1930. 1 saml. 191 häft. (Nr 228.)

att för det i varje fall ifrågavarande ändamålet mark skall antingen mot lösen helt och hållet avstås eller mot ersättning upplåtas till begagnande.

Berörda författningar, med undantag av lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad och dess föregångare lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning, omnämna däremot ej, huru i dylika fall skall förfaras i fråga om staten tillhörig mark.

Historik.

Emellertid har för vissa fall, särskilt med hänsyn till samfärdselns utveckling, funnits nödigt medgiva Kungl. Maj:t en mera allmän befogenhet att för ändamål av ifrågavarande art upplåta mark från kronan tillhöriga fastigheter.

Det område, där behovet av en dylik mera vidsträckt befogenhet för Kungl. Maj:t först gjorde sig gällande, var i fråga om avstående av mark för de enskilda järnvägarnas behov. Redan 1871 års riksdag medgav, att varje järnvägsbolag, som erhöle lån från ett då beviljat extra anslag till läneunderstöd för enskilda järnvägar, kunde, i den mån Kungl. Maj:t prövade lämpligt, under vissa närmare angivna villkor erhålla upplåtelse av kronan tillhörig mark. Vid 1872 års riksdag utvidgades Kungl. Maj:ts befogenhet i detta hänseende. Riksdagen beslöt då, att kommuner, enskilda personer eller bolag, vilka kunde undfå tillstånd att inom riket anlägga järnväg, skulle, oavsett om de för berörda ändamål erhöle statsbidrag eller icke, efter prövning av Kungl. Maj:t kunna utan ersättning undfå upplåtelse av den för järnvägsanläggningen erforderliga, kronan tillhöriga mark, som stode under kronans omedelbara disposition, varemot, när fråga vore om boställsjord eller annan åt enskild person med åborätt eller annorledes upplåten kronojord, ersättning därför borde av järnvägen lämnas i enlighet med då gällande expropriationsförordning. Det Kungl. Maj:t lämnade medgivandet avsåg endast tiden intill nästa lagtima riksdags början. Efterföljande riksdagar t. o. m. år 1903 förnyade emellertid nämnda medgivande.

I anledning av motion vid 1903 års riksdag anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t om utredning om och i vad mån vid upplåtelse av för enskild järnvägsanläggning erforderlig, kronan tillhörig jord fri markupplåtelse lämpligen jämväl kunde medgivas, då fråga vore om de genom domänstyrelsens försorg för statsverkets räkning utarrenderade kronoegendomar samt att Kungl. Maj:t måtte till riksdagen avlåta den framställning i ämnet, vartill utredningen befunnits föranleda.

Sedan utredning sålunda verkstälts och denna blivit för 1904 års riksdag framlagd, medgav riksdagen, att Kungl. Maj:t finge, där så prövades lämpligt, berättiga kommuner, enskilda personer eller bolag, vilka intill början av 1905 års lagtima riksdag kunde undfå Kungl. Maj:ts tillstånd att inom riket anlägga järnväg, att, evad de för sådant ändamål erhöle statsbidrag eller icke,

dels erhålla upplåtelse av den för järnvägsanläggningen erforderliga, kronan tillhöriga jord sålunda: att jord, som stode under kronans omedelbara disposition, upplåtes utan någon ersättning; att jord från de under

bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplätta kronoallmänningar upplättes utan annan gottgörelse än ersättning till vederbörande innehavare för intrång i nyttjanderätten; att jord från de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassvolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplättes utan annan ersättning än för minskning i arrendatorns brukningsområde under den återstående arrendetiden ävensom för skada och intrång; samt att för jord, som vore till boställe eller åt enskild person, menighet eller inrättning med åborätt eller annorledes än vad som ovan sagts uppläten, ersättning skulle lämnas såväl för själva marken som för skada och intrång; och skulle ersättningen i ovannämnda fall bestämmas i den ordning förordningen angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov den 14 april 1866 stadgade;

dels och kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäkter, som kunde vara disponibla.

Som synes har rätten till avgiftsfri markupplåtelse för enskilda järnvägar här undergått en avsevärd utvidgning. Medgivandet var som nämnts till tiden begränsat till nästkommande riksdags början, men lämnade följande års riksdagar t. o. m. 1907 års riksdag enahanda medgivande.

Jämväl på ett annat område hade efter hand framträtt behov av enklare former för upplåtelse av kronojord, nämligen i fråga om anläggande av elektriska ledningar. Under åren 1903—1907 har varje riksdag lämnat Kungl. Maj:t medgivande av innehåll, att — där Kungl. Maj:t prövade nödigt, att för någon Orts förseende med belysning eller drivkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande av drivkraft åt sådan industriell anläggning, som funnes vara av större betydelse för det allmänna, kronan tillhörig jord eller lägenhet användes till framdragande av elektrisk ledning — Kungl. Maj:t ägde förordna, att vad för ändamålet erfordrades skulle upplätas mot ersättning, som skulle bestämmas i enlighet med vad som stadgades i 1866 års expropriationsförordning, lagen den 27 juni 1902 innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar samt på de villkor i övrigt som av Kungl. Maj:t fastställdes.

I andra än i det föregående nämnda fall kunde intill 1908 års riksdag kronojord icke annorledes än i allmänhet vore medgivet föryttras, utan att riksdagen därtill lämnade samtycke. Denna ordning medförde stor tidsutdräkt och onödig omgång. Kungl. Maj:t framlade i anledning härav för 1908 års riksdag förslag innefattande ett vidgat medgivande för Kungl. Maj:t att avstå eller upplåta kronojord för allmänt ändamål. I samband med detta förslag förehade riksdagen en inom riksdagen väckt motion i syfte att ernå ett enklare förfarande vid bestämmande av ersättningsbeloppens storlek. Sistnämnda års riksdag beviljade en utsträckt befogenhet för Kungl. Maj:t att för allmänt ändamål upplåta kronojord. Även detta bemyndigande gällde allenast ett år. Riksdagen medgav sålunda att, då för allmänt ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande författ-

ning enskild man, menighet eller inrättning kunde förpliktas avstå eller upplåta jord eller lägenhet, erfordrades, att staten tillhörig mark avstodes eller upplättes, Kungl. Maj:t skulle äga, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, förordna om markens avstående eller upplåtande. Riksdagen förordnade tillika,

1) att för mark, som sålunda avstodes eller upplättes, lösen eller ersättning skulle med nedan angivna undantag utgå efter ty i förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov vore föreskrivet och till beloppet bestämmas, då jordområde, som skulle lösas, vore obebyggt och understege fem hektar samt Kungl. Maj:t funne skäligen sådant medgiva, av tre gode män, av vilka Konungens befallningshavande i länet och sökanden, var för sig, skulle utse en och domaren i orten den tredje, samt i annat fall av sådan nämnd, som omförmäldes i nyssnämnda förordning

2) att i fråga om mark, som vore avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad i nyssnämnda förordning stadgades, jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skulle lända till efterrättelse;

3) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock ägde, där så prövades lämpligt och utan avseende därå om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjöttes eller icke, ej mindre medgiva, att jord, som stode under kronans omedelbara disposition, upplättes utan någon ersättning, att jord från de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna kronoallmänningar upplättes utan annan gottgörelse än ersättning till vederbörande innehavare för intrång i nyttjanderätten, och att jord från de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplättes utan annan ersättning än för minskning i arrendatorns brukningsområde under den återstående arrendetiden ävensom för skada och intrång, än även tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäkter, som kunde vara disponibla;

4) att jämväl i övrigt, då fråga allenast vore om upplåtelse av mark till begagnande för ändamål, som förut nämnts, utan att marken avstodes, det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill föranledde, medgiva undantag från den under 1) angivna regel; samt

5) att vad sålunda stadgats icke hade avseende å de i 8 och 12 §§ av lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning berörda fall.

Vid de därefter följande lagtima riksdagarna har Kungl. Maj:t för ett år i sänder erhållit i stort sett enahanda medgivande, dock med vissa ändringar, mestadels dock av allenast redaktionell natur, betingade av nyare lagstiftning på hithörande områden.

Sålunda beslöt 1929 års riksdag enligt skrivelse nr 202 (jfr Sv. förf. s. nr 138) att för tiden intill den 1 juli 1930

*Nu gällande
bemyndi-
gande.*

dels medgiva att, då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag om expropriation annan än kronan kunde förpliktas avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt därtill, erfordrades, att kronan tillhörig mark tages i anspråk, Kungl. Maj:t skulle äga, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, förordna om avstående av marken eller uppplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma;

dels ock besluta:

1:o) att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstodes eller upplättes, lösen eller ersättning skulle med nedan angivna undantag utgå efter ty i lagen om expropriation är föreskrivet och till beloppet bestämmas, då jordområde, som skulle avstås eller vartill särskild rätt skulle upplåtas, vore obebyggt och understege fem hektar samt Kungl. Maj:t funne skäligt sådant medgiva, av tre gode män, av vilka länsstyrelsen i länet och sökanden, var för sig, skulle utse en och domaren i orten den tredje, samt i annat fall av sådan nämnd, som omförmäles i berörda lag;

2:o) att ifråga om mark, som vore avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1:o) stadgades jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skulle lända till efterrättelse;

3:o) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock finge, där så prövades lämpligt och utan avseende därå, om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjöttes eller icke, ej mindre medgiva, att mark, som stode under kronans omedelbara disposition eller tillhörde någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, avstodes utan annan ersättning till kronan, än att, därest och i den mån å marken växande skog inginge i överlåtelsen och Kungl. Maj:t icke funne skäl annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skulle utgå efter Kungl. Maj:ts bestämmande, än även tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägo belägna kalk- och stenbrott jämte grustäkter, som kunda vara disponibla;

4:o) att jämväl i övrigt, då fråga allenast vore om begagnande av mark för ändamål som förut nämnts, utan att marken avstodes, det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill föranledde, medgiva undantag från den under 1:o) angivna regel; samt

5:o) att vad sålunda stadgats icke hade avseende å de i 1 kap. 14 och 18 §§ av lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad berörda fall.

Av riksdagen
begärd utred-
ning.

I sistnämnda skrivelse har riksdagen tillika till behandling upptagit dels frågan om ytterligare utvidgning av de fall, då avgiftsfri upplåtelse från kronan tillhörig mark kunde ifrågakomma, dels ock om förenklad handläggning av ärenden rörande markupplåtelse för allmänt ändamål.

Riksdagen ifrågasätter sålunda till en början huruvida icke, då på grund av automobiltrafikens kraftiga utveckling vägarna numera erhållit en ur kommunikationssynpunkt med järnvägarna jämförbar allmän betydelse, kronan tillhörig mark, som erfordrades för allmän väganläggning, skulle kunna på sätt vore fallet beträffande mark, som avstodes för järnvägsanläggning, upplåtas utan avgift i annan mån, än som i sistberörda fall skedde; riksdagen förutsatte därvid givetvis, att i fråga om utarrenderad mark, såsom nu skedde, arrendatorn kunde genom vederbörande vägstyrelse tillförsäkras ersättning för intrång och skada till följd av markens avstående.

Vidare framhåller riksdagen, att riksdagen icke kunnat undgå att fästa sin uppmärksamhet vid det omständliga och tidspillande förfarande, som för närvarande vore förbundet med handläggningen av ärenden rörande upplåtelser från kronojord av mark för i riksdagens skrivelse avgivna och andra allmänna ändamål. I betraktande av det icke obetydliga antal, som dessa ärenden representerade, och då det som regel rörde sig om mera obetydliga värden, syntes riksdagen åtgärder böra övervägas för vinnande i förevarande avseende av ett enklare förfaringsätt.

Riksdagen framhåller slutligen önskvärdheten av att ett övervägande skedde rörande möjligheten att ernå ett enklare förfarande jämväl beträffande upplåtelser från jord av ecklesiastik natur.

Fråga om
avgiftsfri
markupp-
låtelse för
allmän väg.

Vidkommande först frågan om avgiftsfri upplåtelse av kronan tillhörig mark för anläggande av allmän väg har Kungl. Maj:t anbefallt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att — efter hörande av de verk och myndigheter, som under sin förvaltning hava kronan tillhörig mark av nu ifrågavarande slag, ävensom kommerskollegium, länsstyrelserna och övriga vederbörande myndigheter — till Kungl. Maj:t inkomma med yttrande och förslag i anledning av riksdagens i ämnet gjorda uttalande. Till åtlydnad härav har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 29 november 1929 avgivit utlåtande i ärendet samt därvid tillika överlämnat till styrelsen inkomna yttranden.

Inkomna
yttranden.

Av de i ämnet avgivna utlåtandena inhämtas i huvudsak följande.

Det övervägande flertalet länsstyrelser ävensom byggnadsstyrelsen, lotsstyrelsen, marinförvaltningen, järnvägsstyrelsen, arméförvaltningen, vattenfallsstyrelsen, medicinalstyrelsen och kommerskollegium hava antingen tillstyrkt eller ock icke framställt erinran av vikt mot förslaget om utvidgning av området för den avgiftsfria markupplåtelsen till att omfatta jämväl anläggande av allmän väg.

Kammarkollegium anför bland annat:

Det syntes tvivelaktigt, huruvida en sådan jämförelse mellan järnvägsanläggning och anläggande av allmän väg, som gjorts i riksdagens ifrågasvarande skrivelse, vore fullt hållbar. I långt större utsträckning än som någonsin skett vid anläggning av enskilda, till allmän trafik avsedda järnvägar, trädde det allmänna understödande emellan vid anläggning eller omläggning av allmänna vägar dels genom anvisande av statsbidrag utan återbetalningsskyldighet och dels genom beviljande av anslag av automobilskattemedel. Även för de allmänna vägarnas underhåll erhöles bidrag av statens medel. På grund därav syntes kammarkollegium icke tillräckligt påkallat, att staten även genom kostnadsfri markupplåtelse i vissa fall skulle understödja vägväsendets utveckling.

Domänstyrelsen har icke ansett sig kunna tillstyrka förberörda av riksdagen ifrågasatta utvidgning. I de fall, då kronans mark skulle avstås för anläggning av allmän väg, vore enligt domänstyrelsens åsikt någon generell regel för lösning av frågan, huruvida ersättning skulle utgå eller icke, ej av behovet påkallad. Denna fråga borde avgöras med hänsyn till de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna.

Stuteriöverstyrelsen påpekar, att den till stuterierna upplätta jord städse varit undantagen från ifrågasvarande upplåtelser, samt tillägger, att något allmänt stadgande av den föreslagna innebörden, i vad anginge stuteriöverstyrelsens förvaltningsområde, icke torde vara vare sig lämpligt eller avsett i riksdagens ifrågasvarande skrivelse.

Länsstyrelsen i Uppsala län har icke funnit tillräckliga skäl föreligga att i förevarande avseende likställa allmän väg med koncessionerad järnväg samt anför:

En sträng och ingående sovring från Kungl. Maj:ts sida skulle visserligen minska betänkligheterna men, då fråga kunde vara om så talrika företag, medföra alltför mycket och tidsödande arbete. Åtminstone borde den föreslagna regeln inskränkas till att gälla sådana vägföretag, för vilka skäl finnes att bevilja statsbidrag med större del av kostnaden än det vanliga maximum och vilkas betydelse sålunda i allt fall måste underkastas en alldeles särskild prövning.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser det icke kunna bestridas, att vägarna på grund av automobiltrafikens kraftiga utveckling ur kommunikations-synpunkt erhållit en med järnvägarna jämförbar allmän betydelse samt fortsätter:

Tvivelaktigt vore däremot, huruvida det kunde vara lämpligt att utan ersättning tillhandahålla kronans mark för väganläggning. Här vore närmast fråga om mark från under domänstyrelsens förvaltning stående kronoegendomar, och det ville synas, som om gratisupplåtelser icke vore väl förenliga med domänstyrelsens ställning som affärsdrivande verk. Vidare kunde rätt till avgiftsfri markupplåtelse leda till orättvisa mellan de olika väghållningsdistrikten. Länsstyrelsen funne således skäl icke föreligga att utsträcka tillämpligheten av gällande regler för avstående av kronans mark till järnvägsanläggning att omfatta jämväl upplåtelse av mark till allmän väg. Emellertid borde detta icke hindra, att kronan i fall, då det gällde

rena obetydligheter, till exempel breddning av väg, rätande av vägkrök eller dylikt, upplåte mark utan ersättning. Under alla förhållanden torde detta böra ske, då det kunde beräknas, att kostnaderna för värdering av mark-ersättningen komme att överstiga köpeskillingsens belopp.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län finner det visserligen icke kunna bestridas att, då mark från kronojord avgiftsfritt upplåtes för järnvägar, så även borde vara fallet med den mark, som krävdes för allmänna väganläggningar med den stora betydelse dessa numera hade ur kommunikationssynpunkt, samt anför vidare:

Med hänsyn därtill hade länsstyrelsen sålunda intet att erinra mot den ifrågasatta utvidgningen av ifrågavarande mom. 3. Det funnes dock även andra omständigheter, som torde böra tagas i betraktande vid frågans avgörande. Om nämligen marken icke upplåtes avgiftsfritt utan löstes, skulle denna lösen komma domänfonden till godo, och det torde väl kunna ifrågasättas, om det vore lämpligt, att fonden, som tillhörde ett affärsdrivande verk, ensam finge vidkännas den kostnad, som ett avgiftsfritt upplåtande skulle medföra. Länsstyrelsen erinrar i detta sammanhang om en av domänstyrelsen gjord framställning i syfte att den väghållarna medgivna rätt att för de allmänna vägarnas underhåll taga väglagningsämnen från kronojord måtte avskaffas. Med hänsyn till domänfondens karaktär ävensom till det förhållandet, att statsbidrag för lösen av mark redan enligt nu gällande bestämmelser (kungörelsen den 10 augusti 1928) i vissa fall kunde medgivas, hade länsstyrelsen funnit sig icke böra tillstyrka den ifrågasatta utvidgade skyldigheten för kronan att avstå mark.

Länsstyrelsen i Örebro län har motsatt sig det av riksdagen framkastade förslaget huvudsakligen av det skälet, att domänfonden därigenom säkerligen skulle gå förlustig icke oväsentligt belopp.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förklarar för egen del, att styrelsen icke hade något att erinra mot bifall till vad riksdagen i nu ifrågavarande hänseende föreslagit, därvid styrelsen emellertid i likhet med riksdagen förutsatte, att i fråga om utarrenderad mark arrendatorn genom vederbörande vägstyrelse tillförsäkrades ersättning för intrång och skada till följd av markens avstående.

Departementschefen. Såsom jag tidigare framhållit, gäller det bemyndigande, som genom riksdagens skrivelse den 24 maj 1929, nr 202, meddelats Kungl. Maj:t att besluta om avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark, allenast för tiden intill den 1 juli 1930. Även för framtiden torde behov av ett dylikt bemyndigande föreligga, varför sådant nu synes böra hos riksdagen äskas för ytterligare ett år.

Emellertid synes kunna ifrågasättas att i anslutning till riksdagens i förenämnda skrivelse gjorda uttalanden åt berörda bemyndigande giva ett i vissa hänseenden vidgat innehåll. För närvarande upplåtes mark från kronoegendomar utan avgift endast för anläggande av enskilda järnvägar. Såsom riksdagen framhållit, torde emellertid de allmänna vägarna med

automobiltrafikens utveckling numera hava erhållit en ur kommunikations-synpunkt med järnvägarna jämförbar allmän betydelse. Med den rådande tendensen till ökad användning för landsvägsbruk av motordrivna fordon torde vägarna i framtiden komma att framstå såsom än mera betydelsefulla för samfärdseln än vad för närvarande är fallet. Under sådana omständigheter synes det befogat, att enahanda förmåner i fråga om upplåtelse av mark från kronojord, som tillkomma enskilda järnvägsanläggningar, även komma allmänna vägföretag till del. Från vissa håll har anmärkts, att avgiftsfria upplåtelse för nu ifrågakommande ändamål av mark från kronoegendomar icke stode i överensstämmelse med domänstyrelsens ställning som affärsdrivande verk. Förhandenvaron av goda kommunikationer måste dock städse innefatta en förmån för en fastighet. Den förlust, som kan komma att tillskyndas domänfonden genom de ifrågasatta avgiftsfria markupplåtelse, torde i avsevärd grad kompenseras genom de stegringar i värdet av statens fastigheter, som anläggandet av goda vägar över fastigheterna medför. Det torde ej heller behöva befaras, att möjligheten att utan avgift erhålla mark för vägändamål skall medföra, att vägarna i större utsträckning än eljest framdragas över kronans mark. Med hänsyn till den granskning, som vägplanerna före fastställandet undergå hos länsstyrelserna, synas olägenheter i sådant avseende förebyggas. I detta sammanhang förtjänar även framhållas, att vid anläggande av väg utgifterna för marklösen spela en underordnad roll vid jämförelse med övriga med företaget förbundna kostnader. Erinras må jämväl, att åt vägföretagen icke torde böra inrymmas ovillkorlig rätt till avgiftsfri markupplåtelse. I likhet med vad fallet är beträffande enskilda järnvägar, torde sådan upplåtelse böra erhållas allenast i de fall, där så prövas lämpligt. Markens särskilda dyrbarhet med hänsyn till dess läge, möjligheten att utnyttja densamma för annat allmänt ändamål av synnerlig vikt eller andra dylika omständigheter kunna nämligen motivera, att ersättning bör utgå.

I fråga om sättet för upplåtelse av mark från kronojord för anläggande av allmän väg torde den tidigare ofta begagnade formen av upplåtelse med äganderätt icke böra annat än i undantagsfall ifrågakomma. De olägenheter i skilda hänseenden, som åtfölja ett upplåtande av vägmark med äganderätt, framträda tydligt vid en eventuell omläggning av väg, då den gamla vägen utan att äga självständigt ändamål kvarstår som särskild fastighet. I stället synes den under senare år alltmera tillämpade metoden att upplåta mark med nyttjanderätt, så länge marken användes för det med upplåtelsen avsedda ändamålet, vara att föredraga. En sådan ordning överensstämmer jämväl väl med det av Kungl. Maj:t för årets riksdag framlagda förslaget till lag om vägrätt (proposition nr 106). Detta förslag avser att införa en ny begränsad sakrätt, benämnd vägrätt, av innebörd att, i fall där mark enligt medgivande av fastighetens ägare tagits i anspråk för allmän väg eller där allmän väg färdigställts över fastighet utan att ägaren hos vägstyrelsen gjort erinran mot vägens framdragande a hans mark,

marken sedan må nyttjas för vägen utan hinder av den rätt annan må äga i avseende å fastigheten.

Det torde slutligen böra framhållas, att mark icke bör i större omfattning avgiftsfritt upplåtas för allmänt vägföretag än för anläggning av enskild järnväg samt att i fråga om utarrenderad mark förutsättning bör vara, att arrendatorn genom vederbörande vägstyrelse tillförsäkras ersättning för skada och intrång till följd av markens avstående.

Fråga om ett
förenklat för-
farande vid
avstående
och upp-
låtande av
kronojord.

Vad därefter angår frågan om enklare förfaringssätt vid handläggning av ärenden rörande upplåtelser från kronojord av mark för nu ifrågavarande ändamål, vill jag erinra därom, att före 1908 års riksdag generella regler icke funnos för förfarandet vid ifrågavarande s. k. ändamålsupplåtelser av kronojord; Kungl. Maj:t föreskrev från fall till fall, huru vid ersättningens bestämmande skulle förfaras. Understundom inträffade, att Kungl. Maj:t föreskrev, att ersättningen skulle bestämmas i enlighet med expropriationsförordningens bestämmelser d. v. s. genom i vederbörlig ordning tillsatt expropriationsnämnd, bestående av nio personer. Redan tidigt synes emellertid detta förfarande hava förefallit allt för omständligt och dyrbart, varför Kungl. Maj:t i åtskilliga fall förordnat, att ersättningens storlek skulle bestämmas på annat sätt. Sålunda föreskrev Kungl. Maj:t genom brev den 15 juli 1881 i fråga om ersättning för jordupplåtelse för omläggning av väg, att ersättningens storlek skulle bestämmas av tre gode män, av vilka länsstyrelsen skulle utse en, vederbörande arbetsdirektion en och de sålunda utsedda den tredje. Kungl. Maj:t förbehöll sig likväl att fastställa ersättningens storlek. I ett liknande fall, då det gällde bestämmande av ersättning för ett till en järnväg upplåtet jordområde, förordnade Kungl. Maj:t den 20 juni 1890, att ersättningen skulle bestämmas av tre gode män, en utsedd av länsstyrelsen och en av järnvägen; den tredje skulle utgöras av vederbörande domänintendent; även i detta fall förbehöll sig Kungl. Maj:t att fastställa ersättningens storlek. Samma förfarande tillämpades enligt ett Kungl. Maj:ts brev den 29 maj 1891 vid fråga om upplåtelse av mark till allmän väg. Emellertid finnas talrika exempel på, att ersättningen bestämts enligt expropriationsförordningen (Kungl. Maj:ts brev den 29 maj 1891, den 5 maj 1893, den 4 april 1895, den 3 december 1897, den 19 juli 1901, den 6 mars 1903, den 30 september 1904). Understundom har Kungl. Maj:t föreskrivit, att till undvikande av dryga expropriationskostnader ersättning för markupplåtelse finge bestämmas av på visst sätt utsedda gode män, så vitt parterna kunde därom enas — vanligen skulle en utses av vardera parten samt domänintendenten vara den tredje — eljest skulle förfarandet med expropriationsnämnd komma i tillämpning (Kungl. Maj:ts brev den 27 juli 1894, den 9 september 1898, den 26 september 1902). Formerna för ersättningens bestämmande torde sålunda hava växlat; småningom synes dock praxis hava stadgat sig i den riktningen, att ersättningen, med Kungl. Maj:ts likväl förbehållna prövningsrätt, skulle bestämmas av tre gode män, av vilka vardera parten utsåg en

och domänintendenten utgjorde den tredje (Kungl. Maj:ts brev den 23 februari och den 9 augusti 1894, den 21 september 1895, den 21 september, den 5 oktober och den 7 december 1900, den 3 oktober 1903, den 5 augusti och den 21 oktober 1904, den 20 januari, den 5 maj och den 20 oktober 1905, den 16 februari och den 9 november 1906, den 14 juni 1907). Anmärkas må tillika, att Kungl. Maj:t i ett fall (Kungl. Maj:ts brev den 27 november 1903) förordnat, att ersättningen för mark, som avstods till en bygdeväg, skulle bestämmas av vederbörande domänintendent ensam och slutligen fastställas av Kungl. Maj:t.

Förutom bestämmelser om utvidgad befogenhet för Kungl. Maj:t i fråga om upplåtelser från kronojord gav 1908 års riksdag tillika generella stadganden om förfarandet vid bestämmande av ersättningens storlek, vilka stadganden närmast kunna sägas utgöra en kodifiering av förut gällande praxis.

De bestämmelser, som då antogos, tillämpas med mindre redaktionella ändringar alltjämt. I nu gällande medgivande är stadgat, att för mark eller särskild rätt, som på grund av riksdagens berörda medgivande avstås eller upplåtes, skall lösen eller ersättning med i riksdagens medgivande angivna undantag utgå efter ty i lagen om expropriation är föreskrivet och till beloppet bestämmas, då jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är obebyggt och understiger fem hektar samt Kungl. Maj:t finner skäligt sådant medgiva, av tre gode män, av vilka länsstyrelsen i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje samt i annat fall av sådan nämnd, som omförmäles i lagen om expropriation.

Tillika beslöt 1908 års riksdag, att jämväl i övrigt, då fråga vore allenast om begagnande av mark för ändamål av ifrågavarande slag utan att marken avstodes (d. v. s. ändamålsupplåtelse i egentlig mening) det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill föranledde, medgiva undantag från de eljest för förfarandet gällande regler.

I praktiken tillgår vid avstående med äganderätt av jord från jordbruksdomäner och kronoparker enligt nu gällande ordning sålunda att, sedan sökanden (vanligtvis en vägstyrelse) till länsstyrelsen inlämnat ansökan att få förvärva kronojord, yttranden inhämtas över ansöknings från landsfiskal, arrendator och domänintendent samt i förekommande fall från jägmästare och överlantmätare. Därefter avgiver länsstyrelsen utlåtande till domänstyrelsen, som med eget utlåtande överlämnar handlingarna till Kungl. Maj:t. Sedan Kungl. Maj:t beviljat ansöknings, underrättas domänstyrelsen därom, varefter domänstyrelsen i sin ordning underrättar länsstyrelsen samt därvid tillika förordnar om värdering av det upplåtna området och om indrivande av den för upplåtelsen fastställda ersättningen.

I de fall, där rent expropriationsförfarande skall komma till tillämpning, igångsattes detta, men i övriga — det övervägande antalet — fall, där det förenklade förfarandet med värdering av tre gode män skall tillämpas, utser länsstyrelsen en god man samt anmodar sökanden och domaren i orten att

*Det nuvarande
förfarandet
i praktiken.*

utse var sin god man, varefter värdering sker av de sålunda utsedda; dessa insända därefter sitt värderingsinstrument till länsstyrelsen. Länsstyrelsen föranstaltar om köpeskillingens indrivande, varefter länsstyrelsen underrättar domänstyrelsen om den skedda värderingen samt därvid bifogar reversal, utvisande att köpesumman behörigen inbetalts till domänfonden. Understundom insänder länsstyrelsen även själva värderingsinstrumentet. Domänstyrelsen utfärdar därefter köpebrev å jorden.

Då fråga är allenast om upplåtande med nyttjanderätt av mark från jordbruksdomäner och kronoparker, är tillvägagångssättet enklare. När en dylik ansökan inkommit, inhämtas yttranden från dem, som kunna beröras av upplåtelsen. Kungl. Maj:t prövar därefter, huruvida mark skall upplåtas för ändamålet, varefter Kungl. Maj:t, för den händelse ansökningen bifalles, uppdrager åt domänstyrelsen att efter värdering av domänstyrelsens lokala organ, domänintendent eller jägmästare, bestämma ersättningens storlek. Domänstyrelsen underrättar sedermera länsstyrelsen om beslutet och anhåller tillika, att länsstyrelsen måtte tillse, att, därest sökanden begagnar sig av medgivandet, förslag till ersättning åt kronan för i anspråk tagen mark varder i enlighet med Kungl. Maj:ts bestämmelser upprättat. Vederbörande lokala organ, domänintendent eller jägmästare, upprättar därefter förslag till ersättning, vilket länsstyrelsen med eget yttrande överlämnar till domänstyrelsen. Sistnämnda myndighet prövar förslaget och fastställer ersättningsbeloppets storlek, varefter domänstyrelsen anmodar länsstyrelsen tillse, att beloppet kommer domänfonden till godo.

Yttranden.

I anledning av riksdagens ovanberörda uttalande rörande önskvärdheten av ett enklare förfarande hava infortrade utlåtanden avgivits av arméförvaltningens fortifikationsdepartement efter hörande av ämbetsverket underställda militära myndigheter, av marinförvaltningen, järnvägsstyrelsen, fångvårdsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen samt domänstyrelsen, vilken senare myndighet därvid tillika överlämnat från samtliga länsstyrelser till domänstyrelsen inkomna yttranden.

Av nämnda utlåtanden inhämtas i huvudsak följande.

Marinförvaltningen, fångvårdsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen vitsorda behovet av ett enklare förfaringsätt samt föreslå, att det avgörande av ifrågavarande ärenden, som nu tillkommer Kungl. Maj:t, måtte uppdragas åt den centrala myndighet, under vars förvaltning marken är ställd. Fångvårdsstyrelsen framhåller, att sistberörda förfarande borde vinna tillämpning åtminstone då fråga vore om mera obetydliga markvärden.

Arméförvaltningens fortifikationsdepartement anför:

Sedan ärende rörande avstående av äganderätt till mark i dithörande fall varit föremål för fortifikationsdepartementets utredning, borde ärendet underställas Kungl. Maj:ts prövning och beslut såväl beträffande själva lösningsanspråket som lösenbeloppet. Skulle därvid Kungl. Maj:t finna skäligt medgiva lösning och överensstämmelse råda mellan kronans krav på och sökandes erbjudande beträffande lösenbeloppet, syntes Kungl.

Maj:t böra fatta slutligt beslut i ärendet. Skulle däremot Kungl. Maj:t finna skäligt medgiva lösning, men överenskommelse icke kunna ernås ifråga om lösenbeloppet, syntes detta böra bestämmas på sätt hittills skett. Beträffande upplåtelse av annan rättighet än äganderätt till mark, exempelvis rätt till breddning av väg, som sträckte sig utefter eller över kronans mark, hade fortifikationsdepartementet i flera fall, som varit föremål för dess handläggning, funnit sig kunna medgiva dylik upplåtelse utan ersättning. Att från de centrala ämbetsverken till underordnad myndighet delegera befogenhet beträffande dylika upplåtelse med nyttjanderätt för vissa ändamål syntes fortifikationsdepartementet olämpligt.

Järnvägsstyrelsen framhåller till en början, att statens järnvägars för järnvägsdriften avsedda mark i regel icke tagits i anspråk för andra allmänna ändamål än ledningars och vägars framdragande, samt fortsätter vidare:

Det torde emellertid knappast kunna anses behöfligt att i fråga om de mindre områden, som erfordrades för väganläggningar, betunga Kungl. Maj:t med dessa relativt obetydliga ärenden, utan syntes i de fall, där statens järnvägar icke haft något att erinra mot upplåtelsen, vederbörande länsstyrelse böra bemyndigas att förordna om avstående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma. I detta sammanhang ville styrelsen framhålla, att styrelsen sedan länge haft en stadgad uppfattning om behovet av ett enklare förfarande i ifrågavarande hänseende, grundad, bland annat, på den erfarenhet styrelsen fått vid upplåtandet till statens järnvägar av jord av ecklesiastisk natur. Det värderingsförfarande med tre gode män, som därvid kommit till användning, hade förutom tidsspillan medfört kostnader, som varit oproportionerligt stora i förhållande till markvärdet. Enligt styrelsens uppfattning saknades en myndighet, som för kronans del hade befogenhet att överenskomma om ersättningen. Styrelsen ifrågasatte förty, om icke befogenhet borde lämnas länsstyrelsen att efter hörande av vederbörande förvaltande verk och egna sakkunniga, t. ex. domänintendenten, fastställa de ersättningar, vars bestämmande hittills uppdragits åt gode män.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framhåller, att de ämbetsverk, till vilkas förvaltning ett område hör, torde utan risk kunna anförtros att avstå eller upplåta detsamma utan att Kungl. Maj:t besvärades med avgörandet. Styrelsen anför vidare:

Det gällde här endast mark, som skulle avstas eller upplåtas för sådant ändamål, som omförmåles i gällande lag om expropriation, och riksdagen hade alltid i sina revisorer ett organ för kontroll, att upplåtelseätten ej missbrukades. Vad beträffade det belopp, som skulle betalas för marken eller den särskilda rätt, som avstodes eller upplåtes, syntes detta kunna i första hand göras beroende på överenskommelse mellan respektive ämbetsverk och sökanden. Kunde överenskommelse icke träffas, borde kostnaden för värderingen av marken eller den särskilda rätten nedbringas så mycket som möjligt. I detta syfte syntes gränsen för rätten till värdering av tre gode män utan anlåtande av det dyrare förfarandet med expropriationsnämnd böra något höjas.

I de yttranden *länsstyrelserna* avgivit har allmänt framhållits önskvärdheten av att åtgärder vidtoges i det av riksdagen angivna syfte. *Flerparten länsstyrelser* har därvid funnit en ändamålsenlig åtgärd för vinnande av

detta syftemål vara, att åt domänstyrelsen uppdrages att utöva beslutanderätten rörande upplåtelser av ifrågavarande beskaffenhet, såväl i fråga om själva upplåtelsen som beträffande det ersättningsbelopp, som bör utgå för den upplåtna marken.

I regel har därvid, vad ärendenas formella behandling angår, ej gjorts någon skillnad mellan de olika slag av upplåtelser, som härvid kunde ifrågakomma.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län framhåller emellertid, att i förevarande avseende borde göras åtskillnad mellan upplåtelser, som avsåge äganderättsöverlåtelse, och dem, som avsåge endast förvärv med nyttjanderätt. Länsstyrelsen anför vidare:

Beslutanderätten ifråga om ärenden av det senare slaget syntes länsstyrelsen böra i största möjliga utsträckning tilläggas central förvaltningsmyndighet. Ej heller torde det möta principiella betänkligheter att — där fråga vore om upplåtelse under äganderätt — i fråga om vissa närmare bestämda kategorier av ärenden anförtro slutprövningen av dessa ärenden åt vederbörande centrala förvaltningsmyndighet. Redan för närvarande kunde tillstånd till äganderättsupplåtelse från publik fastighet meddelas av annan än Kungl. Maj:t; enligt bestämmelserna i § 5 i lagen den 4 januari 1927 angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt vore nämligen kammarkollegium beslutande myndighet.

Liknande ståndpunkt intages av *länsstyrelserna i Jönköpings och Västmanlands län*. Sistnämnda länsstyrelse anför, bland annat, att framställningar, som allenast avsåge upplåtelser under nyttjanderätt, borde kunna prövas och avgöras av domänstyrelsen; beträffande befogenheten för styrelsen att avgöra ärenden rörande upplåtelser med äganderätt eller servitutsrätt borde dock gälla den inskränkning, att styrelsen skulle äga skyldighet underställa dylikt ärende Kungl. Maj:ts prövning, där upplåtelsen befunnas vara av synnerlig omfattning eller omständigheterna eljest ansåges böra därtill föranleda.

För övrigt har i förevarande ämne huvudsakligen anförts av:

länsstyrelsen i Stockholms län, att domänstyrelsens beslut om upplåtelse och ersättning därför borde fattas efter uppskattningsnämndens hörande,

länsstyrelsen i Jönköpings län, att ersättning för upplåten mark syntes, om sökanden så begärde, kunna bestämmas av domänstyrelsen efter förslag av vederbörande domänintendent eller jägmästare,

länsstyrelsen i Kronobergs län, att den ansåge, att mera vittgående förenklingar i det av riksdagen angivna syfte ej borde ifrågakomma men att för de fall, då det värde som vore i fråga verkligen vore ringa, det måhända vore lämpligt att stadga ett bagatellförfarande, därvid underordnad lokal förvaltningsmyndighet skulle äga träffa avgörande i fråga om såväl själva upplåtelsen som ersättningen därför,

länsstyrelsen i Kalmar län, att upplåtelse borde ske av Kungl. Maj:t, när marken vore av större värde, exempelvis överstigande 10,000 kronor, och där fråga vore om upplåtelse av mark utan ersättning, men i övriga fall av domänstyrelsen,

länsstyrelsen i Malmöhus län, att gode männens medverkan för bestämmande av ersättningsbeloppen borde upphöra och deras åliggande överflyttas till uppskattningsnämnden ävensom att länsstyrelserna borde befrias från befattningen med utredning av ärenden av förevarande beskaffenhet;

länsstyrelsen i Älvsborgs län, att vederbörande domänintendent borde erhålla i uppdrag att verkställa erforderliga värderingar,

länsstyrelsen i Skaraborgs län, att åt Kungl. Maj:t borde av principiella skäl förbehållas att avgöra frågor rörande upplåtelse med äganderätt eller servitutsrätt, att förfaringssättet vid förekommande värderingsförrättningar möjligen kunde förenklas såtillvida, att värderingen vid upplåtelse, som avsåge obetydligare värden, förrättades av domänintendenten ensam med rätt för parterna att i händelse av missnöje med dennes beslut påkalla värdering av utsedda gode män eller expropriationsnämnd,

länsstyrelsen i Örebro län, att alla förberedande utredningar rörande villkoren för upplåtelsen ävensom förslag till avgäld etc. borde verkställas av domänstyrelsen och styrelsen underlydande lokala organ, nämligen för kronans jordbruksdomäner av domänintendenterna och för övrig kronojord av jägmästarna,

länsstyrelsen i Västmanlands län, att värderingsproceduren i vanliga fall borde kunna verkställas av domänintendent eller jägmästare men att, där upplåtelsen prövades vara av större ekonomisk betydelse eller sökanden därom framställde begäran, det nu tillämpade förfaringssättet borde komma till användning, samt

länsstyrelsen i Kopparbergs län, att värdering av jord med växande skog med mera borde verkställas av domänstyrelsen genom styrelsens underordnade organ och att värdering genom värderingsmän syntes behöva ifrågakomma endast i händelse av missnöje å sökandes eller jordinnehavares sida med den genom styrelsens försorg verkställda värderingen.

Domänstyrelsen anser sig för egen del kunna hysa den uppfattningen, att det av riksdagen angivna syfte skulle kunna i avsevärd mån uppnås, om åt domänstyrelsen anförtroddes att vid förekommande markupplåtelse av ifrågavarande beskaffenhet, vare sig upplåtelsen skedde med äganderätt eller med nyttjanderätt, besluta om såväl upplåtelsen av marken som det ersättningsbelopp, vilket borde utgå därför. Styrelsen förklarar sig så mycket mindre hysa principiella betänkligheter mot en sådan anordning som exempel icke saknades på att tillstånd till äganderättsupplåtelse från publik fastighet finge meddelas av annan än Kungl. Maj:t. Styrelsen anför vidare:

Ej heller ur praktisk synpunkt syntes befogad invändning kunna framställas mot det av styrelsen angivna förfaringssättet, då därigenom, såvitt styrelsen kunde bedöma frågan, skulle vinnas minsta möjliga omgång vid ärendenas behandling.

Andra bestämmelser angående sättet för verkställande av den värdering, som alltid måste äga rum och som torde böra bekostas av sökanden, än att styrelsen skulle äga fastställa beloppet, syntes styrelsen ej böra meddelas, men givet vore, att styrelsen för värderingen företrädesvis skulle anlita styrelsen underlydande lokala organ, uppskattningsnämnd, domänintendent och jägmästare.

Statistik.

Till upplysning om i vilken omfattning upplåtelser från kronoegendomar för ifrågavarande ändamål förekommer samt ersättningsbeloppens storlek m. m. har, såvitt angår markupplåtelse för väg, vilket torde vara det ojämförligt vanligaste fall för upplåtelse, inom *domänstyrelsen* utarbetats vissa uppgifter rörande dylika upplåtelser under åren 1925—1929, vilka uppgifter inom jordbruksdepartementet sammanförts i följande uppställning.

År	Antal upplåtelser	Med äganderätt; antal fall	Med nyttjanderätt; antal fall	Ersättningen bestämd av			Jordområdets storlek		Ersättningens storlek			Värderingskostnad, såvitt kunnat utrönas		
				Expropriationsnämnd; antal fall	Kungl. Maj:t; antal fall	Domänstyrelsen; antal fall ¹	Högst; hektar	Lägst; hektar	Högst; kronor	Lägst; kronor	Ej beräknad i penningar; antal fall	Högst; kronor	Lägst; kronor	Ingen; antal fall
1925	6	1	5	1	5	—	0.61926	0.8079	2,430	189	3	83	46	3
1926	14	2	12	3	11	—	2.5474	0.0720	6,615	53	7	215	24	4
1927	21	—	21	3	13	5	2.3120	0.0102	2,467	30	7	297	28	8
1928	22	3	19	4	14	4	1.2080	0.0664	7,248	56	7	236	15	8
1929	23	2	21	5	14	4	0.7590	0.0518	1,012	125	5	186	24	8

¹ Samtliga avseende upplåtelser med nyttjanderätt.

Departements-
chefen.

I fråga om förfarandet vid upplåtelse från kronojord av mark för allmänna ändamål delar jag riksdagens uppfattning, att detta, åtminstone i ett stort antal fall, är onödigt omständligt och tidskrävande. Särskilt då fråga är om mera obetydliga markvärden, gör sig behovet av en förenklad handläggning gällande. Såsom förfarandet nu är ordnat, tillhör det städse Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida mark över huvud skall upplåtas, men Kungl. Maj:t kan i en del fall, då fråga är allenast om markens begagnande utan att densamma avstås, överlåta åt annan att pröva ersättningens storlek. Dylik rätt har pläгат uppdragas åt domänstyrelsen. I övriga fall bestämmes ersättningsbeloppet antingen på sätt, som finnes stadgat i lagen om expropriation, eller genom det enklare förfarandet med tremannanämnd. Såväl expropriationsförfarandet som ersättningsbeloppets bestämmande av tremannanämnd medför dock för sökanden avsevärda kostnader, vilka bliva så mycket mera kännbara, om hänsyn tages till det ofta obetydliga värdet av den mark, som skall avstås. Den värdering, som den centrala myndigheten verkställer, torde ske genom myndighetens lokala organ, och kostnaderna inskränka sig då allenast till resekostnader för värderingsmannen. I flera fall har på grund av hos värderingsmannen, vanligen domänintendenten, redan förefintlig kännedom om fastigheten särskild förrättning för att bestämma markens värde icke funnits erforderlig, varvid särskilda kostnader icke uppstått. Värderingskostnader hava stundom kunnat undvikas även därigenom, att värderingsmannen besiktigat marken i samband med att han företagit annan förrättning inom

orten. Om man sålunda jämför med varandra å ena sidan förfarandet med expropriationsnämnd eller tremannanämnd och å andra sidan förfarandet med ersättningsbeloppets bestämmande av central myndighet efter värdering av dess lokala organ, synes det senare äga avgjorda företräden i fråga om enkelhet, snabbhet och billighet. Då i det övervägande antalet fall fråga är om allenast obetydliga markvärden, torde någon betänklighet knappast möta, att beslutanderätten i sådana ärenden av mindre vikt överflyttas till den centrala förvaltningsmyndighet, under vars förvaltning fastigheten står. Det synes för sådant fall lämpligt, att åt den centrala myndigheten uppdrages icke blott avgörandet av ersättningsbeloppets storlek utan jämväl prövningen av ärendet i dess helhet; härigenom skulle Kungl. Maj:t befrias från befattningen med ett ej oväsentligt antal dylika ärenden. Därest sålunda avgörandet av fråga rörande avstående eller upplåtande av publik jord i vissa fall anförtros åt central förvaltningsmyndighet, kommer ej därmed att införas någon nyhet. Jag erinrar i detta sammanhang om den befogenhet att besluta i frågor rörande friköp av kyrklig jord, som jämlikt 5 § lagen den 4 januari 1927 angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt tillagts kammarkollegiet. Jämväl genom 3 § i den för kammarkollegiet gällande instruktion av den 27 juni 1929 har kollegiet bemyndigats att i fråga om den fasta egendom, över vilken kollegiet äger vård och inseende, pröva och avgöra vissa ärenden om avstämning på obestämd tid till allmänt, kommunalt eller ecklesiastiskt ändamål av jord eller lägenhet.

Klart torde emellertid vara, att åt central förvaltningsmyndighet icke bör överlämnas prövningen av alla ärenden angående upplåtelse från kronojord av mark för allmänna ändamål. Till en början torde av praktiska skäl prövningen av ärenden rörande avstående eller upplåtande av mark för järnväg och elektriska anläggningar böra bibehållas hos Kungl. Maj:t. Frågan om markens avstående eller upplåtande avgöres vanligen i samband med beviljande av tillstånd till sådant företag. Än vidare torde alla ärenden av större vikt böra förbehållas Kungl. Maj:ts avgörande. Huru gränsen härvid bör dragas, kan vara föremål för tvekan; det synes dock lämpligt att på sådant sätt begränsa de centrala myndigheternas befogenhet, att åt dessa uppdrages att pröva och avgöra ärenden angående avstående i hithörande fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark, för så vitt jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är obebyggt och understiger fem hektar samt dess värde icke överstiger 2,000 kronor. Med en på dylikt sätt genomförd begränsning kommer det stora antalet mindre ärenden att överlämnas till vederbörande centrala myndigheters avgörande, under det ärenden av något större innebörd stanna hos Kungl. Maj:t.

Det synes varken lämpligt eller påkallat att närmare reglera det förfarande, varigenom den centrala förvaltningsmyndigheten skall utröna

markens värde. Självfallet komma myndigheterna därvid liksom hittills att i förekommande fall för värderingen anlita dem underordnade lokala myndigheter. Jag vill emellertid erinra därom att, därest sökanden ej blir nöjd med den centrala myndighetens avgörande, det står sökanden öppet att draga ärendet under Kungl. Maj:ts prövning.

Vad angår sättet för bestämmande av ersättningens storlek i de fall av större vikt, då rätten att besluta om markens avstående förbehålles Kungl. Maj:t, synes värdering genom expropriationsnämnd böra förekomma endast i undantagsfall, då Kungl. Maj:t så prövar lämpligt. I regel torde ersättningens storlek kunna på ett betryggande sätt bestämmas genom uppskattning av tre gode män, utsedda på samma sätt som för närvarande sker. Fall torde emellertid kunna tänkas, särskilt då fråga är allenast om upplåtande av mark under nyttjanderätt, då ersättningens storlek lämpligen kan bestämmas i enklare former, varför den Kungl. Maj:t redan nu medgivna rätten att i sådana fall besluta om sättet för ersättningsbeloppens bestämmande torde böra bibehållas.

Det nu gällande bemyndigandet för Kungl. Maj:t att avstå eller upplåta mark hänföres enligt första styckets ordalydelse till sådana fall då »enligt gällande lag om expropriation» annan än kronan kan förpliktas att avstå eller upplåta marken. Nämnda uttryckssätt infördes år 1918 i stället för de i tidigare bemyndiganden använda ordalagen »enligt gällande författning», utan att därmed lärer hava avsetts att göra någon ändring i sak (proposition nr 35, 1918). Till undvikande av oklarhet, särskilt i de i fastighetsbildningslagen avsedda fall, då rätt till expropriation av kronojord icke utan vidare föreligger, torde det vara lämpligt att återgå till ett med de tidigare begagnade ordalagen analogt uttryckssätt.

Såsom förut erinrats, har riksdagen i sin skrivelse den 24 maj 1929, nr 202, framhållit önskvärdheten av ett övervägande rörande möjligheten att ernå ett enklare förfarande jämväl beträffande upplåtelse från jord av ekklesiastik natur. I denna del har skrivelsen varit föremål för handläggning i ekklesiastikdepartementet. Sedan yttranden i ämnet avgivits av samtliga domkapitel och länsstyrelser samt vissa boställsnämndsordförande ävensom av kammarkollegiet, är frågan för närvarande föremål för utredning inom nämnda departement.

Hemställan. I anslutning till det ovan anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för tiden intill den 1 juli 1931

dels medgiva att, då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag annan än kronan kan förpliktas att efter expropriation avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt därtill, erfordras, att kronan tillhörig mark tages i anspråk, förordnande om avstående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma må, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, meddelas:

a) av Kungl. Maj:t, där fråga är om avstående eller upplåtande av mark för järnväg eller elektrisk anläggning, eller där jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är bebyggt eller överstiger fem hektar eller i värde uppgår till mera än tvåtusen kronor; samt

b) i övriga fall av den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende fastigheten står;

dels ock besluta:

1) att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angivna undantag utgå efter ty i lagen om expropriation är föreskrivet och till beloppet bestämmas

a) i de fall, då Kungl. Maj:t beslutat om markens avstående eller upplåtande, såvitt ej Kungl. Maj:t finner skäligt förordna om ersättningens bestämmande av sådan nämnd, som omförmäles i lagen om expropriation, av tre gode män, av vilka länsstyrelsen i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje; Kungl. Maj:t dock obetaget att, då fråga är allenast om begagnande av mark för ändamål som förut nämnts, utan att marken avstås, besluta om ersättningens bestämmande på sätt Kungl. Maj:t prövar lämpligt, samt

b) i fråga om sådan mark eller särskild rätt, om vars avstående eller upplåtande central förvaltningsmyndighet förordnat, av samma myndighet;

2) att i fråga om mark, som är avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1:o stadgas jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg eller där fråga är om anläggande av allmän väg, medgivande må, där så prövas lämpligt, lämnas ej mindre därtill att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogs fång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, må avstås eller upplåtas utan annan ersättning till kronan än att, därest och i den mån å marken växande skog ingår i överlåtelsen och det icke finnes skäligt annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter vederbörande myndighets bestämmande; än även att för anläggningen må, där så prövas lämpligt, kostnadsfritt begagnas sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott samt grustäkter, som kunna vara disponibla;

4) att vad sålunda stadgats icke har avseende å de i 1 kap. 14 och 18 §§ av lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad berörda fall.

Kungl. Maj:ts proposition Nr 228.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Joh:s Thygesen.
